

Zverejnenie ktorejkoľvek časti textu je možné len s uvedením zdroja:
Online lexikón slovenských filmových tvorcov, www.ftf.vsmu.sk

ĽUDOVÍT HANÁK

(27. 10. 1940, Chynorany) Akad. maliar, kameraman a režisér dokumentárnych filmov s environmentálnou problematikou, venuje sa najmä ekosystémom vody.

Absolvoval monumentálnu maľbu na VŠVU (prof. Matejka). V sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch realizoval množstvo diel do architektúry (gobelíny, drevené intarzie, smalty, mozaiky). Paralelne s výtvarnou tvorbou sa venoval potápaniu, neskôr aj filmovaniu pod vodou ako jeden z prvých na Slovensku. Potápa sa vyše 50 rokov. Filmom mapuje predovšetkým ekosystém Dunaja, riek a mokradí Slovenska. Potápal sa a filmoval v Japonskom a Karibskom mori, v Atlantickom, Indickom a Tichom oceáne, v Stredozemnom mori. S jachtou Zuzana sa v roku 1990 zúčastnil polročnej plavby expedície potápačov a jachtárov v Červenom mori. O tri roky neskôr bol ako potápač kameraman a režisér na palube jachty Zuzana, ktorá ako prvá slovenská jachta oboplávala svet. Nakrútil viac ako 80 dokumentárnych, prevažne televíznych filmov z ekosystémov morí i sladkých vôd. Spolupracoval s STV (dnes RTVS), s Markízou, ČST, maďarskou MTV, rakúskou ORF, televíziou SPECTRUM, pracoval aj pre nemeckú a francúzsku televíziu. Zúčastnil sa a bol ocenený na mnohých potápačských či environmentálnych festivaloch doma i v zahraničí (napr. Zvláštna cena na Festival Mondial de L'Image Sous-Marine v Antibes v roku 1988, Strieborná palma na festivale International Cine Submarine v San Sebastian v roku 1990, množstvo cien na Medzinárodnom festivale potápačských filmov v Tachove...).

Z filmov: seriál *Expedícia Červené more* (1991), *Pozor na amura!* (1993), *Návrat rieky* (1994), *Mrazom spútaná, snehom prikrýta* (1998), *Váh – zrodienie rieky* (2000), seriál *Skryté svety* (2002 – 2003), *Zrodené vodou* (2005), *Príbeh ornitológa* (2006), *Dunaj – hľadanie čistej vody* (2008), *Rieka Orava* (2008), *Voda, čistá ako kryštál* (2009), *Ostrov na vode* (2010), *Niva rieky Latorice* (2010), *Ich vášňou bola voda* (2012), *Keď zima k riekam prichádza* (2013), *Ukryté v lese, schované v trstí* (2014), *Rovina – miesto pre zázrak* (2016).

Školský rok 2018/2019

ROZHOVOR ZAZNAMENALA A PREPÍŠALA: Petra Hanáková

PRODUKCIA: Júlia Obdržalová

STRIH: Katarína Koniarová

KAMERA: Marek Fischer

ZVUK: Samuel Šebok

Pochádzaš z Chynorian, z remeselníckej rodiny (otec bol stolár), ako sa vlastne prišlo na to, že máš výtvarný talent?

No, ja som mal to šťastie, že som mal strýka, ten strýko sa volal strýko Šándor, a to bol veľmi dobrý odborník, stolár, od dreva remeselník. A on bol veľmi dobrý kresliar a maliar. A s tými motívmi, s ktorými narábala, väčšinou to boli kvety a ruské lesy. Ja sa pamätám, že mal hromadu časopisov ruských, Ogoňok sa to volalo, a boli tam také pasáže zo starých lesov starej Rusi. A to on maľoval do takých dosť veľkých rozmerov. Maľoval to realisticky, pekne, skoro ako tí starí ruskí majstri. No a ja som sa okolo neho okúňal. Neskôršie som začal kresliť aj maľovať aj ja, ale ja som čítal kovbojky a indiánky vtedy, no a pozeral som Buriana, ktorý to ilustroval, a podľa jeho tých mustier som začal si ilustrovať aj to, čo som čítal. Takže kone a kovboji boli moje prvé začiatky kreslenia.

To je tá výtvarná linka. Zaujímala by ma tá prírodná. Akým spôsobom ťa predurčila príroda okolo Chynorian, keď sa spätne pozrieš na svoje detské roky a na svoje záujmy, sny a plány.

No, myslím si, že otec mi dal ten grund, ktorým sa formoval môj vzťah k prírode. Lebo v tej obci, ktorá mala asi 3000 obyvateľov, boli len dvaja rybári, veľmi dobrí rybári – to bol môj otec a sused, tiež stolár, a títo to tam všetko ovládali. Tam totižto tečú dve rieky – Chynorany, moja rodná dedina, to je dedina veľká, pekná, ale je na rovine a z pravej a ľavej strany tečú dve rieky – jedna je Bebrava a druhá je Nitra. Žiaľ, Nitra, tá je už definitívne pochovaná tými hornonitrianskymi závodmi. Ale vtedy to boli veľmi čisté rieky. A on chodil na tieto rieky chytať ryby. A tie rieky boli kúzelné, boli malebné, to nie sú rieky, ako sú teraz, meliorované. Ale to boli rieky, ktoré mali zákutia, vysoké brehy. Krajinnársky pohľad na tú vodu bol úžasný. A príroda týchto riek, tá mi určila môj vzťah k prírode a tam som sa veľmi rád vracal. Bol to môj taký základ proste aj vzťahu k vode, aj vzťahu vôbec k prírode, ktorý ma naplnil na celý život. Doteraz žijem s prírodou a myslím si, že tak aj skončím.

A tam je ešte aj kúsok lesa za Chynoranmi. Aj ten si spoznával?

Áno, aj ten som spoznával. Mal som takého šibala bratranca, ktorý bol o dva roky starší a sem tam mal aj nejaké praky, aj sem-tam nejaké také slabé strelné zbrane. A tam sme chodievali cvičiť a strieľali sme do stromov. Po vtákoch nie, ale len tak proste sme sa vytiahli, že ideme do hory... Ale to nebola ani hora, bol to háj, ktorý žije ešte doteraz, samozrejme vyšľahaný od krásnych stromov, lebo to všetko zmizlo, ale my sme tam vtedy chodili a sem-tam sme si zastreľali, urobili sme si na stromoch terče. A okrem toho bola tá dedina, v ktorej ja som mal rodisko, to bola bohatá dedina s bohatými gazdami. A mali sme tam veľmi veľa stodôl, my sme tomu hovorili pajty... A tam okolo tých pájt sme sa motali s tým bratrancom a občas sme teda skočili aj do toho lesa. Takže rieky, pajty a lužný les, ktorý je teraz posledný smerom na severné Slovensko – Chynoriantsky háj je posledný lužný les, ktorý ešte existuje smerom na sever.

A v súvislosti s tým, ako sa hovorilo, že „bosorácky koniec“. Že tá časť dediny bola taká tajuplná, trochu strašidelná, a možno aj v súvislosti s Trhlinou a tým Tríbečom... Nemal si strach z toho lesa?

Nemal som strach. Z lesa som ja nemal strach. Ale mal som strach: otec postavil po fronte alebo už počas frontu dom, ktorý bol veľmi blízko cintorína. To bol prvý alebo posledný dom pri cintoríne. A vždycky, keď som išiel z kina alebo som bol večer na nejakom výlete, tak som sa vracal po tme. A ja som sa otcovi aj zdôveril, hovorím: Otec, prečo si ho takto postavil, ja chodím stále vedľa cintorína... A otec hovorí: No, keď sa bojíš, tak si musíš

písať. Tak som si potom písal, s písaním ľudových pesničiek som chodil domov vedľa cintorína.

Spomínal si, že keď si išiel z kina večer... To znamená, že bolo v Chynoranoch kino? A pamätáš si na nejaké prvé filmové zážitky?

Tam bolo kino, to bola taká štrúdl'a dlhá. A prvý druhý tretí štvrtý rad bol za korunu alebo za päťdesiat halierov, to sme obsadzovali my mladí šarvanci, a pamätám sa ešte, viac jak na tie filmy, ktoré tam púšťali, lebo to boli väčšinou ruské filmy, bojové filmy to boli, samozrejme *Stalingradská bitka*, prvý diel, druhý a tak ďalej. To bolo nacvakané tými ruskými filmami proste. Sem-tam nejaký *Sadko*, nejaké rozprávky tam boli, ale skôr než na tieto filmy sa pamätám, že tam boli jedny ohromné kachle a tam chodieval – my sme ho volali Mišo Zvonár, to bol kostolník, ktorý aj zvonil do kostola. A on mal na starosti aj toto kino a on tam vždycky, keď bola zima, tak tam zakuroval. A to boli také obrovské železné kachle a v polovici kina, najprv tam bolo zima a v polovici kina sa už tam nedalo vydržať, lebo kachle, jak tam naložil, boli žeravé. Tak takéto liatinové kachle, tie mi utkveli z toho kina najviac.

A pamätáš si z tých filmov nejaké, ktoré by mohli predznamenávať tvoju neskoršiu orientáciu na prírodopisné filmy?

Nepamätám, také filmy tam neboli. Nepamätám sa, lebo vtedy šli len politické, vojnové filmy.

A *Hrdinský kapitán Korkorán*...?

No, dva filmy sú tam, na ktoré spomínam so srandou. Najprv to bol ten *Hrdinský kapitán Korkorán*. Tak som si myslel, lebo ja som čítal od Verneho *Kapitán Korkorán*, tak tá udalosť, ktorá bola v knihe, tá bola niekde z Indie, tam boli proste hady a Korkorán, nadčlovek, a okrem toho tigre tam boli, tak som si myslel, že to bude niečo z toho, a tak som šiel a zasadol som si tam, a zrazu vidím Kapitán Korkorán to bol český film. Takže žiadna príroda, žiadne dobrodružstvo, veselohra nejaká. Ale mal som ešte jeden zážitok, to ma zobral bratranec. Možnože som mal vtedy osem rokov, on mal dvanásť lebo koľko, to boli 50. roky, a vtedy sa dostalo, to bol asi posledný závan západných filmov a dávali tam kovbojku – to bola prvá kovbojka, čo som ja videl ako taký sopliak, a volalo sa to *Hrmiace stádo*. Viem, na to sa len pamätám, že veľmi veľké stádo tam hnali kovboji cez takú širokú rieku, Rio Grande, lebo tak nejak, na pomedzí Mexika a Spojených štátov. No a tak sme boli uchvátení. Ale pamätám si, že tam bol na konci toho filmu taký lomoz, že jak vychádzali do tých úzkych dverí všetci tí žiaci, tak ten riaditeľ, ktorý bol riaditeľ tej strednej školy, tak sa pamätám, že zauškoval a bil chlapcov a dievčatá po hlave a vykrikoval, že „To vy ste to hrmiace stádo“ a furt ich mlátil po hlave. To bola moja prvá a posledná kovbojka, *Hrmiace stádo*.

Ale nakoniec tí kovboji, s tými dobre nakreslenými kovbojmi si sa vlastne dostal aj na ŠUPku z Chynorian...

Áno, to bolo také zaujímavé dobrodružstvo, lebo hovorím, od toho strýka čo som pochytil, tak som pochytil trochu ten fortieľ, ale ja som sa orientoval v tej dobrodružnej, kovbojskej literatúre, poznal som autorov, Max Brandt, May samozrejme, Verne..., ten bol od kovbojov ďaleko, no a keď som skončil základnú školu, my sme nemali prehľad, že kde by sme mohli ísť, tak niekto išiel na učňovku, niekto išiel na strojnícku priemyslovku do Partizánskeho, niekto išiel na 11-ročnú školu, neskoršie boli gymnáziá... No a ja som išiel na tú 11-ročnú školu, mal som tam veľmi zlé známky z fyziky, z chémie a matematiky a neviem, či som aj

nedoniesol nejakú..., mal som nejaké štyri trojky a jednu štvorku lebo tak. Po pol roku mi riaditeľ tej mojej základnej školy, to bol dobrý človek, spomínam stále naňho, Ledecký sa volal, s jeho synom som bol v lavici a on mi hovoril: Hanáčku, čože ty sa tam škrtíš v tom Partizánskom, však ty nemáš k tej jedenásťročienke žiadny vzťah, choď ty, dobre ty kreslíš tých indiánov a tých kovbojov, pre teba je dobrá škola v Bratislave, ja ťa tam uvediem, ja tam s tebou pôjdem a pokúsime sa ťa tam dostať. Teda dostať na skúšky. A tak som išiel raňajším rýchlikom, ktorý prišiel o pol deviatej do Bratislavy, som došiel hore na Palisády, tam bola Škola umeleckého priemyslu, tam práve už začali robiť skúšky. A on išiel za riaditeľom a riaditeľ bol taký veľkorysý, že povedal, no nemáte tu prihlášku, ale však sa tam posadíte a kreslite tam tie predmety, čo máte, potom si niečo vymodelujete, a keď budete schopný, tak vás zoberieme. Tak som, ten riaditeľ sa volal Chovan, ktorý bol potom na vysokej škole profesor na užitej grafike. A tomu som teda tiež bol vďačný. Tak som to teda absolvoval, urobil som skúšku a začal som tam chodiť do školy.

A vybral si si sám oddelenie?

Nie, to ťa rozhádzali podľa toho, jak si kreslil, jak si modeloval a kde bolo miesto, ja som chodil na aranžérske.

Pamätáš sa na niektorých spolužiakov?

Pamätám: Dulanský, s Kochom chodil na Akadémiu výtvarných umení, potom na krajinu k Želibskému, to bol jeden; potom bola Hauskrechtová, tá ostala robiť grafiku niekde; potom bol atlét a športový taký typ, volal sa Ondro, ten odišiel učiť telesnú výchovu a neviem ešte čo... do Prešova na Pedagogickú školu, ale žiaľ tento skoro zomrel ako prvý môj spolužiak.

A pamätáš sa na svoje iné ako výtvarné záujmy? Alebo aká bola Bratislava v tých päťdesiatych rokoch?

Vtedy bola Bratislava úplne iná, starej architektúry tu bolo viac, trhy boli iné, staré pivovary boli ešte, robili sa majálesy, Park kultúry a oddychu existoval. Však my sme boli takí holobriadkovia...

Také „potápky“? Či to už nie?

Potápky, no doznievali. Potápkarstvo znamená úzke nohavice, vysoké manžety, slivkovo modrá farba nohavíc, saká tiež také modré, veľké, sme tomu hovorili krágle, veľké fazóny tuto prešité na jeden gombík, ale to už doznievalo, koncom šesťdesiatych rokov to už odchádzalo a, samozrejme, budapešťianky žlté, nosaté, zdvihnuté poltopánky, ktoré boli dvakrát tri razy podbité a kanárikovo-žlté ponožky. Môj bratranec chodil takto vyzdobený, lebo on študoval..., teda, „študoval“... učil sa v dvojročnom učilišti v Prahe, tak on prišiel taký vyšťaťovaný, to bol echt potápkar. A podľa toho sa celá dedina potom...

Aj ty si sa podľa toho obliekal?

Ja som nemal toľko peňazí, ja som bol mladší, taký mladý, že som došiel na umeleckú priemyslovku ako pätnásť-šestnásť-ročný a ešte som mal krátke nohavice. V lete a na jeseň, ktorá bola teplá, som nosil krátke nohavice s takými širokými trakmi. Nevedel som sa do dlhých nohavíc obliecť, mi to vadilo.

A pamätáš si ten pocit z veľkomesta, keď si z tej dediny prišiel?

Ty, ani nie, lebo my sme mali, my sme bývali tam v strede mesta... Na internáte, tam sme boli Škola umeleckého priemyslu a Konzervatórium, spolu sme boli...

Kde presne to bolo?

To bolo naproti Tescu, tam bola pohrebná služba. Takže tam vo vnútri, vedľa kostola, bol taký trakt, do takého účka to bolo stavané, to bol náš internát. Mal asi tri alebo štyri poschodia a tam boli veľmi zaujímaví ľudia, ktorí sa motajú aj teraz v tomto aj filmovom biznise. Bol tam Elo Havetta, ten študoval o dva roky prv než ja, bol tam Jakubisko, Braňo Hronec, čo robí muziku, jeho brat tam bol, rôzni baletáči, speváci tam boli, takže, huslisti tam boli, tá známa skupina, čo bola, Warchalovci, poznal som okolo Warchala všetkých tých muzikantov, čo tam vírili, Farkaš a čo ja viem. Takže my sme tam boli taká umelecká brandža a mávali sme tam raz alebo dvakrát po sobotách stretnutia. To v jedálni. Raz sme mali u nás taký čurbes s babami, Uršulínky, alebo sme išli na zábavu do Uršulíniek... V Uršulínkach bola zábava pod tými klenbami. A to boli naše spolužiačky, väčšinou to boli konzervatoristky a umelecká priemyslovka tam mala, ale dievčatá, no a tak sme sa tam stretávali. To bolo veľmi príjemné a veľmi demokratické prostredie. Aj v školách, učitelia boli veľmi demokratickí...

Takže žiadne ťažké päťdesiate roky?

Nie. Ja som ani nevedel, čo sa, proste, v politike deje. Vedel som, že sem-tam nejakých kulakov zobrali niekde, ale to bolo také, keď mladý človek žije, moc mladý, tak toto nevníma. A to nie sú existenčné problémy jeho, ale jeho rodičov, ani jeho rodičia, málokto ti to, keď to nie je tvrdé, tak to ti nikto nehodí pod nos, že čo sa tam deje.

Vnímal si napríklad, keď dedovi zobrali živnosť?

To som vnímal. A odňal mu ho paradoxne vlastný brat, ktorý bol predseda Miestneho národného výboru. To bol komouš. To bol červený a môj otec, ktorý bol živnosťník, on mal v tom čase, v 50. rokoch sme mali dielňu, ja som tam chodieval za tými učňami aj za tovarišmi, lebo tam sa debatovalo o futbale, o všeličom, aj o babách. No a mali tam vylepené také perfektné fotografie. Tak ja som medzi tých starších rád chodil. Ako decko som medzi starších rád chodil. Tam bol vo fúzii s tým Janom Bezákom, s tým rybárom, oni boli dvaja tam tí stolárski majstri, títo viedli tú dielňu veľkú. Tam sme mali 25 alebo tak nejak, 25 učňov a tovarišov dokopy. Čo ja viem, tovarišov bolo 7 a ostatní boli učni. No a toto sa muselo zlikvidovať. Stroje zobrali, drevo, čo tam mali ešte našetrené, no a išiel do výroby jak holý prst.

Do Mieru...

A odišiel a robil, dva lebo tri roky robil v Novákoch. Tam sa stavali, proste stavala sa fabrika, robil na lešení a mal tam problém aj, že skoro padol, skoro sa dolámal, a odvtedy v našej rodine, moja mamka s rodinou teda tohto Laca, uja Laca, s tým bratom, nemala dobré vzťahy. Nevedela to pretrpieť a proste tým žila celý život. Že takto on zlikvidoval otca, neviem, či to musel alebo nemusel, ale bol takýto červený, že na prvého, na ktorého uderil, bol vlastný brat. On nemal žiadnu školu. Bol to jednoduchý robotník a stal sa predsedom národného výboru. Tak takto si to s bratom vydiskutovali, pôjdeš teraz hore na fasády, budeš tam búchať klince do dreva. A ja budem sedieť na úrade.

Ešte sa vráťme do tvojej mladosti. Pamätáš si nejakú pop-music, ktorú si vtedy počúval, alebo na nejaké bratislavské vtedy už filmové zážitky?

Počúval som Rádio Luxembourg, ale to už keď som mal šestnásť-sedemnásť-osemnásť rokov. Lebo dovtedy ma to nejak nezaujímalo. Možnože som počúval aj slovenských pesničkárov, spevákov, jak bol Jozef Kuchár, Bea Littmannová, proste tí klasickí, potom mal som aj jednu takú východniarku, ktorá bola legendou slovenskej pesničky ľudovej, jak sa len volala...

Ale k folklóru si vzťah nemal?

Nemal som, to som počúval cez rádio.

A filmy si teda pamätáš? Kedy si napríklad videl ten Cousteauov film?

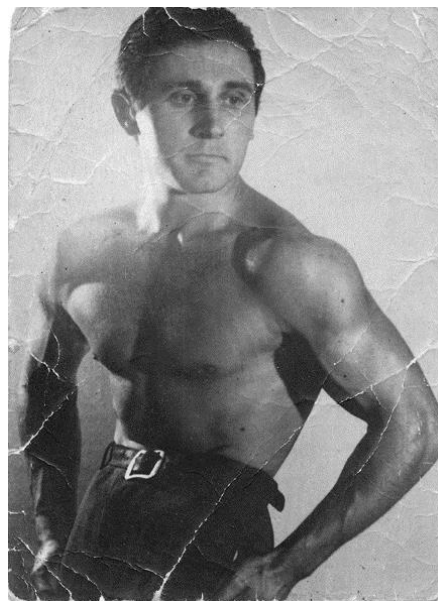
Ó, Cousteau... To bola legendárna snímka u starých potápačov, ktorí mali radi vodu v 60. rokoch. Ja sa pamätám, že ja som možnože videl jeho taký základný filmový dokument, ktorý bol točený na sedemdesiatku, a to bol *Svet ticha*, a ja som ho videl v bývalom kine Hviezda na širokom plátne, Technicolor, to bolo točené na Technicolor... Farebný, široký film. Ten dostal Oskara. Na ŠUPKe som bol ešte vtedy, takže som to videl, presne na rok sa nepamätám, možnože v štvrtom ročníku na umeleckej priemyslovke. To znamená, to bolo v 58-om, 59-om roku, možno som sa trafil. Proste som bol veľmi mladý, a to bol jeden zo základných filmov, ktorý určili všetkým ľuďom, ktorí chodia pod vodu a potápajú sa a fotia a filmujú. A ešte k tomu bol druhý – *Štyria z Moany*. To bol čierno-biely dokument, ktorý bol ešte hádam rok pred tým, ja som ho videl až v neskôr, možno o štyri, o päť rokov to dávali ako retrospektívny film. To boli štyria kamaráti, ktorí zanechali remeslo, Francúzi to boli, za všetko si kúpili jachtu a s tou jachtou sa plavili okolo sveta a potápali sa, žiaľ, strieľali ryby, ale tými rybami, ktoré nastrieľali v rôznych prostrediach, väčšinou to išlo v pasátových vetroch, tá plachetnica, to znamená v korálových moriach, a to čo nastrieľali, tak to predávali hotelom a za to sa živili a za to fungovali na tých lodiach, lebo plávať okolo sveta ani vtedy nebolo veľmi lacné.

A mal si už vtedy niekde takú predstavu, že raz by si aj ty mohol zažiť niečo podobné?

Nie, nemal som takú predstavu, že ma zobrala voda, len som to tak vnímal, že to je úžasný svet a že možnože niekedy by som sa rád na to pozrel. Toto všetko začalo kvitnúť až keď som bol na Vysokej škole výtvarných umení. Tento vzťah k prírode začal byť rázny, možnože, keď som bol v štvrtom ročníku na Vysokej škole výtvarných umení.

Ale mal si ešte jednu športovú záľubu – kulturistiku...

Vtedy bol taký ofuk. Dostalo sa to aj medzi takýchto výrastkov a mladých frkanov. Americký body-building, že proste, že sa svaly natáhujú, bobtnajú, keď cvičíš, žerieš, pardon, keď ješ kvasnice, lebo nejaké prípravky, anaboliká, to vtedy nebolo. No a ja som mal priateľa na umeleckej priemyslovke, ktorý, žiaľ, už tiež nie je medzi nami, ktorý bol najlepší kamarát, čo som ja mal ako v mladosti doteraz, to bol Jaro Pecha, ten chodil na fotografiu, na umeleckú priemyslovku k Absolonovi, a my sme začali cvičiť. Hore mal takú povalu a tam sme začali cvičiť. Ešte spolu s Ďurom Višným, s Mekym Pipasíkom, to je známa figúra, ktorá potom odišla do Spojených štátov a bol trénerom všetkých tých špičkových, proste mal tam školu posilňovaciú... Sylvestra Stalloneho, má aj s nimi veľké plagáty. Teraz žije tuná, prevádzkuje veľký sklad takýchto mašin železných. Trojposchodový barák tu kúpil a všetky tie železá zo Santa Moniky si dal loďou pretiahnuť do Hamburgu. A odtiaľ dve veľké autá mu to doniesli tuto na Rajskú ulicu v Bratislave. A tam má urobenú činkáreň, dvojposchodovú, na spodku býva a do tej dvojposchodovej chodia traja lebo štyria jeho kamaráti, nikto iný. Proste to má tam ako múzeum. Zaujímavý človek. No, takže, ten cvičil, začínal s nami a potom zdúchol za hranice

tak jak skoro všetci ostatní. Višný odišiel, Pecha odišiel, Berešovci bratia odišli. Tak s tými som ja začal sa naťahovať. No a naťahoval som sa možnože päť rokov.

No a keď už tí kamaráti tvoji odišli, ty si po 68-om nechcel odísť?

Ja som v tých rokoch končil vysokú školu. U Matejku. Som chodil na monumentálnu maľbu, gobelín, no a... Nie, lebo chodil som na takú vysokú školu, ktorá sa mi ľúbila, ktorá ma chytila za srdce. Okrem toho som mal to šťastie, že som mal diplomovú prácu, som robil v poslednom ročníku skoro celý rok tapisériu, klasický gobelín, a robil som ho vo Valašskom Meziříčí. Jindřichov Hradec a Valašské Meziříčí, to boli dve gobelínky v republike. Tak ja som to robil tam, lebo Vysoká škola výtvarných umení mala fúziu s touto tkáčskou umelecko-remeselnou dielňou, takže tam sa chodilo pracovať do školy. No a vedľa mňa sedeli, pod tou tapisériou, štyri mladé holky, mladé dievčence, ktoré mi to pomáhali urobiť. Lebo to bol 3 x 3 gobelín, ktorý je teraz v Národnej galérii. Odkúpila ho Slovenská národná galéria. No a za ten gobelín som dostal nejaké peniaze. Čo ja viem, šesťdesiat alebo osemdesiat tisíc ako končiaci študent. To bola dobrá suma vtedy. Tak som povedal, pokúsim sa fungovať ako nezávislý, nezamestnám sa, a tak jak sa dalo väčšinou ostali aj moji kolegovia v slobodnom povolání. Si si musel hľadať roboty, ale tých robôt a tých prác v architektúre, tých bolo omnoho viac ako je teraz, takže dokázali sa užiť. Takže som ostal tu. No ale ostatní, čo mali menej peňazí, menej možností, zdúchli všetci preč. Teraz sa často pýtam na tieto veci. Preto sa to pýtam, lebo skoro všetci majú veľmi úspešnú kariéru, ktorá sa nedá porovnať s tým, čo by tu mali tú kariéru.

No a keď si si vyberal na vysokej škole, že na ktoré oddelenie pôjdeš, vybral si si to podľa pedagóga?

Podľa pedagóga. Lebo ja som došiel...

Bol si medzitým ešte na vojenčine, nie?

Po skončení umeleckej priemyslovky ma nezobrali na Vysokú školu výtvarných umení, lebo tam bolo, čo ja viem, 150 ľudí, a brali 13. To nie jak teraz, tie počty sú tam neuveriteľné proti tomu. Vtedy bolo 13 ľudí, a to boli aj sochári, aj maliari, aj krajinomaľba, monumentálna maľba... Takže som samozrejme prepadol. Išiel som dokončiť vojnu, a keď som končil ten posledný rok, som išiel ešte raz. A už boli takí tí študenti, čo ti vedeli, napríklad Milan Mravec, to bol známy výtvarník, Kornúčík Jožo, ten, čo zmizol vo Východoslovenskej nížine. No takže s týmito som mal už kontakty kamarátske a mi hovorili: Ty musíš tak robiť, musíš kresliť a musíš používať veľmi veľa čiernej. Kontúry, musíš všetko kontúrovať, veľké formy, baby keď budeš robiť, tak veľké zadky, vykontúrovať to, proste prsa veľké a tak ďalej, keď to budeš robiť. A to ešte, v tej prípravke som toto ešte nerobil, ale sa pamätám, že som robil z ulice rôznych takých čo rozbíjajú ľad, takých zametačov, a všetko som to obťahoval poriadne silnou tvrdou linkou. No a, lebo len, možnože to bola blbosť, lebo ich zobral práve Matejka do školy. No ale on mi povedal: Jedine Matejka ťa zobere bez protekcie do svojej školy, jedine ten. Ostatní, to je také všelijaké, ale Matejka, ten keď sa mu budeš ľubiť, ťa zobere. No a tak mastil som to, tak jak mi doporučili a potom, keď sme boli vo vnútri v budove, mali sme modelky postavené na praktikábloch, tak som to teda takto robil. No a sa pamätám, Matejka profesor bol veľmi čiperný človek malého veku. Mal veľký klobúk a dlhý kabát vždycky nosil tak, že ten kabát mal rozopnutý a rukami ho mal tak podkasany. A tak prechádzal a mal taký bloček a tam si písal, kto čo ako robí, mená si písal. No a sa pamätám jak včera, keď došiel tak ku mne a hovorí: „Nó dobre, dobre. Len tej čiernej tam treba ešte dať vác!“ Tak hovorím, tak uvidíme, jak sa... „Jak sa voláš? Jak sa voláš?“ Tak si napísal. Hovorím: „Hanák sa volám.“ „No, dobre Hanáčko. Ale jak som hovoril, tej čiernej

tam treba ešte dať viac.“ No a potom som zistil, že piatok bolo vyúčtovanie, boli tam body hodené a bol som prijatý. Tak na druhý raz som bol prijatý na Vysokú školu výtvarných umení a potom som dva roky tam mal všeobecnú maľbu, kresbu u Dezidera Millyho, a potom sa to delilo, tretí-štvrtý-piaty-šiesty ročník si išiel na špeciálku. A ja som išiel na monumentálnu maľbu k tomuto Petrovi Matejkovi, ktorý ma zobral cez tú čiernu farbu.

Mnohí spätne, keď hovoria o tom období, sa sťažujú, že mali krídla podstrihnuté... Vnímaš to obdobie v čiernych farbách? To obdobie, ako si skončil školu a tých 10-15 rokov, čo si robil monumentálky?

Možnože to iní vnímajú ináč. Ja som robil monumentálnu maľbu. A v architektúre som robil veci. Som robil drevo, intarzie, mreže, mozaiky, gobelíny som robil a tak ďalej. A keďže môj svet bol svet prírody, to som mal od začiatku zakódované, môj život že bude naplnený prírodou. A ja som vo veľkej miere plnil aj taký ten odkaz maliarsky a monumentálny v takomto tvare, v takýchto lapidárnych formách, kde som zužitkoval tie veci, ktoré boli proste prírodné. A nevystavoval som. A keď som robil komorné maľby, tak som si robil väčšinou pre seba, to boli také záznamy ku kompozíciám, ktoré som aj neskôr potreboval. Pri monumentálkach, tam, myslím si, keď niekto aj robil z výtvarníkov, aj tých, čo teraz vzdychajú, že jak im bolo zle, že nikto tam nemohol naraziť, ale hlavne narážali tí, ktorí chceli vystavovať. Tam bol prierez toho všetkého, čo sa dalo a čo sa nedalo, tam mohol byť tvrdý, tvrdší, samozrejme. Ale ja som toto neabsolvoval, ja som proste mal iný smer. Lebo ja som sa delil o dve veci: ja som sa v tom čase už potápal a filmoval som.

Kúpele Smrdáky

Dom smútku, Bojná

Nábytkáreň, Kráľovský Chlmec

Zdravotné stredisko, Topoľčany

Slovenský ústredný výbor telesnej výchovy, Bratislava

Hovoríme o ktorom období?

O konci vysokoškolského štúdia. To ja už som chodil na more.

Takže, keby sme sa ešte vrátili k tej kulturistike: tomu si sa pozvoľna prestal venovať a začal si sa potápať? A to ako a kde a s kým?

To postupne odchádzalo. Na umeleckej priemyslovke, v prvých dvoch ročníkoch na Vysokej škole, tak tam to bolo veľmi intenzívne. Okrem nedele sme cvičili každý deň. To sme boli proste blázni, ale jak starneš, máš viac záujmov, tak niečo odkladáš. Tak to bolo tak pomaly odsúvané. Sem-tam som si išiel zacvičiť, povyprávať sa s kamarátmi...

A čo ťa vlastne hnalo do toho body-buildingu?

Neviem, to bol taký fenomén, proste, chceli sme byť krásni. Chceli sme mať pekné frajerky okolo seba. To bola vlna, cez ktorú ideš, keď si mladý, zafúkalo to z Ameriky. A išli sme cez tých veľkých majstrov. Mali sme fotografie, mali sme časopisy, svoje vzory, a v tom sme zotrvali. Postavili sme si budú na Červenom križi u Ďura Trojana. To bol jeden z najlepších kulturistov. A potom bola vysoká škola a tá ma zamestnávala viac, a ešte ten vzťah k vode. Prvýkrát som vyšiel na more, Jaderské more to bolo, jak skoro u každého.

A už keď si išiel prvýkrát do Juhošky, už si sa potápal?

Tuná v sladkých vodách som sa ešte nepotápal. Prvýkrát, keď som išiel k moru, tak som išiel s málo peniazmi, tak ako aj iní, a zobrali ma nejakí dvaja Bulhari. U jedného sedela na prednom sedadle manželka. To bol pár, ktorý mal Opel Kapitána, takého starého s veľkými krídlami. Do toho som nastúpil a vedľa mňa bol druhý Bulhar, ktorý sa volal Ivailo. Ten pracoval..., mládežnícka organizácia jak sa volala? V SZM. No a ten povedal, že jedno miesto nemajú obsadené, tak som sa teda nanominoval k nim. A jak sme došli k Balatonu. Nikdy som nevidel veľkú vodu, a zrazu som videl Balaton. Vnútrozemné more, veľké jazero. To som videl prvýkrát veľkú vodu. No a potom to sme prešli nejakými krkolomnými cestami a prišli sme do tej Juhoslávie. A vyšli sme takými cestami, vedľa Plitvických jazier sú hore cesty na Karlobag, to sa tam tak krúti. A v tom Karlobagu sme vyšli autom na temeno pohoria a pred nami pod nohami sme mali otvorené Jadranské more. Sem tam boli tam ostrovy. To som videl prvýkrát. To som zalapal vzduch, že toto je teda to more. Som bol ušasnutý z tej veľkej vody, z toho priestoru veľkého a tak ďalej. No a potom sme išli dole, na ostrov Brač. Tam sme boli v meste Bol. Tam som mal veľkú odtučňovaciu kúru, lebo oni si varili, ten druhý Bulhar chodil do hotelu a ja som jedával tam sardinky. To bol najkrajší zážitok, čo sa týka prírody, vody a mora, ale najhorší zážitok pre moje brucho. Takže som jedol len tie biele

chleby a tie sardinky. A tam som sa začal potápať. Iba so šnorchlom. Tie základné veci som mal, masku, šnorchel. A tam som videl ten úžasný svet. To bolo more, ktoré teraz už nevidíš. Tam to bolo už do troch, do štyroch metrov, to boli bežné hĺbky, ktoré sa dajú absolvovať so šnorchlom. Aj pre slabších potápačov. Tam som videl, jaké to je všelijaké rôzne, mnohoraké a fantastické, a potom som hľadal možnosti, keď som sa vrátil, kde sa to tuná dá absolvovať na nejakej profesionálnejšej, organizovanejšej báze, že by som sa chcel s prístrojom začať potápať.

A ako sa to vlastne v tom čase vôbec dalo?

Dalo, lebo Zväzarm, branná organizácia, mal rôzne oddelenia. Mal modelárske, mal potápačské, motoristické, mal rôzne, parašutistické. A ja som sa, myslím, že tam bol v pozadí aj Vlado Popovič, výtvarník... no a my sme sa tak nejak spojili, on mal tiež k tej vode takýto vzťah v začiatkoch.

S Vladom Popovičom, Slnčné jazerá, Senec

Tak sme išli na Fakultu telesnej výchovy na Lafranconi. Tam bol taký, ktorý to viedol, volal sa Marián Filčák. To bol kedysi slovenský rekordér, taký silný pekný vysoký muž, a ten bol šéf toho potápačského oddielu, volal sa Barracuda, zväzarmovského. No a proste mali tam dvakrát do týždňa, tam boli otvorené hodiny, dve hodiny vždycky piatok a utorok, od siedmej do deviatej sa pamätám, tam to mali pre potápačov otvorené, ten bazén. Mali tam prístroje, mali tam regulátory proste vzduchové, obleky, opasky. A tam sa dalo naučiť sa potápať s prístrojom, aj proste trénovať a vymieňať si prístroje. Všetky tie ťahy, ktoré potápač má vedieť, keď ide do hĺbky. Možnože 15 rokov som chodil do toho klubu.

A to si sa len potápal? Ešte si nefilmoval, hej?

To boli také dva roky, ktoré mi zabrali, kde som zistil, že čo to potápanie je, čo musíš vedieť. Jak zísť do hĺbky, aké sú dekompresné časy, jak funguje automatika, jak sa plní kompresor, vzduch jak sa naplní do fľaše. To všetko si musel vedieť. Teraz je to záležitosť dvoch hodení rekreaanta do bazénu hotela a hneď ťa pošlú na more. Vtedy to bolo zodpovednejšie.

V tom rámci socialistickom, na čo si sa to vlastne učil, isto nie na rekreačné potápanie?

Nie, to väčšinou ani nebolo rekreačné potápanie. To v tej organizácii sa tak stieralo. To bolo také na hrane. Všetci takíto aktivisti ako som bol ja, ako bol možnože Peter Áč, ktorí sme sa venovali obrazu, filmovaniu a fotografovaniu, my sme boli potlačení nabok. To bola branná organizácia, branné potápanie. To znamená potápanie v špinavej vode. Orientačné preteky. To boli také špeciálne disciplíny, ktoré sa dali robiť v špinavej vode. Už vtedy bola väčšina tej špinavej vody, dnes je jej omnoho viac. Ale to bolo branné potápanie, plutvové plávanie, rýchlostné plávanie v bazénoch s plutvami, vieš. A orientačné preteky, jak som hovoril. Mnohí sa cez toto pokúšali pretĺcť k potápačom, k takým, čo robia práce pod vodou. Ale takéto záležitosti obrazové a filmové, to išlo bokom.

Takže väčšinou ste sa potápali v bazéne alebo aj niekedy v teréne?

V bazéne sme absolvovali len tú technickú prípravu. No a po tých dvoch-troch rokoch to ti nestačí, že sa môžeš len pchať pod vodu, hľadáš si činnosť nejakú. Takže niektorí sa venoval spírifišingu, streľbe, že chodievali strieľať ryby.

Pytličiť fakticky...

No áno...Vtedy to bolo inak, vtedy boli špeciálne aj Majstrovstvá sveta v strieľaní rýb pod vodou. V tom sedemdesiatom štvrtom-piatom roku. Potom to zablokovali. Poľovníctvo pod vodou. A často to bolo zneužívané, že sa používali fľaše. Sa strieľali ryby nie s nádychom, ale s prístrojom. A tam ryba nemá žiadnu šancu.

A ako ste sa vlastne dostali k tej potápačskej výbave?

Bolo si to možné požičať. Na Fakulte telesnej výchovy, tam mali kompresory, jeden elektrický, jeden spalovák, to sa nosilo von do terénu.

A videl si už pod tou vodou, že je tam čo nakrúcať? Boli tie svety také pekné?

My sme sa väčšinou potápali. Tým, čo robili branný pretek, tým to bolo jedno. Ale my keď sme pracovali s obrazom, my sme hľadali lokácie, kde bola číra sladká zelená voda. No a samozrejme, že ten svet bol okúzľujúci a mali sme to šťastie, aj ja, aj neskôr Peter Áč, že sme v tých svetoch ešte mohli čosi urobiť aj čosi zažiť, aj čosi vidieť. To teraz neni, tie prostredia sú narušené. Tie, kde som sa ja kedysi potápal, tie proste neexistujú. Alebo sú zatopené špinavou vodou, alebo sú zazemňované. Proste ten spád ornej pôdy a listov a stromov, to tak urobilo, že tie ramená neexistujú.

Teraz už si sa vedel potápať. Mal si výbavu požičanú alebo neskôr aj kúpenú...

No to som si potom aj kúpil.

A ako si sa vlastne naučil filmovať?

No ja som mal to šťastie, že som skončil Vysokú školu výtvarných umení. Myslím si, že som obraz mal celkom dobre v oku. Kompozície by som tiež mal mať v oku. Lebo som pracoval s obrazom, s výtvarnosťou toho všetkého. Tie prirodzené prostredia v tej kryštálovej vode zelenej, veľmi často studenej, ti vytvárali také mysteriózne svety, že keď si mal vzťah ku kompozícii, ku kráse a k všetkému výtvarnému, tak si dokázal nájsť prostredie, ktoré bolo skutočne mimoriadne. A spočiatku som to zaznamenával, ja som nefotografoval, ja som išiel hneď na filmový obraz. Mal som kameru super-osmičku. Tuším EUMIK, tak sa volala. To som si kúpil. Ako výtvarník som zarábala toľko peňazí, že som si neskôr postupne všetku tú

techniku kúpil sám. Nebol som na žiadnu organizáciu, okrem kompresora, ktorý mi tlačil vzduch, nebol som odkázaný. To znamená, že som mal vlastný oblek, francúzsky alebo americký oblek, HARVEY alebo ešte nejaké iné boli. Potom obal som si kúpil. Cez Viedeň alebo cez Stuttgart, tam som mal kamarátov, mi poslali na tú kameru. Box, kejs na tú kameru. To každá kamera, proste boli čísla kódov, a to sa viazalo ku tej kamere taký box. Potom som si musel kúpiť svetlá pod vodu. To nie jak teraz, že si dáš filtriček a ideš aj bez svetla s kamerkou, ktorú keď ideš do vody, vydrží ti hodinu, proste môžeš ju zapnúť na brehu a točíš, potom si to vyselektuješ a zobereš si len dobré zábery. Tam to tak nebolo. Tam to bola jedna cievka, ktorá bola 3 minúty, a keď si skončil ponor, keď si skončil zábery, musel si vyjsť von, skončiť ponor. To nebolo také jednoduché, keď si bol v hlbšej vode. Musel si dodržať čas toho vynorenia, musel si ísť von, osušiť si ruky, zobrať si filmový rukáv, kameru osušiť, strčiť to do toho rukáva a vymeniť cievku. A znovu sa obliecť, ísť do vody a zanoriť sa a hľadať ďalej. Títo, čo teraz chodia, ani nevedia, čo vtedy musel filmár pod vodou absolvovať. To je nepredstaviteľná demokratizácia, čo sa teraz robí. Nepredstaviteľná! Pre filmára, ktorý točil v 80., 70. rokoch, aj začiatkom 90.

A pamätáš si na svoj prvý film?

Pamätám. Bolo to z Dunaja. Lebo Dunaj, to bola moja láska. Keď som odišiel sem do Bratislavy, tak tam som hľadal vodu, veľkú vodu. A tou Dunaj bol. A Dunaj bol tým veľtokom, ktorý mal na našej aj na maďarskej strane veľmi veľa bočných ramien. Ten ramenný ekosystém, to boli kilometre štvorcové, ale kilometre. Tam sa dalo zablúdiť, tam sa dalo ísť člnom, aj peši, lebo častokrát to boli také cesty, ktoré si musela nejak absolvovať, a častokrát sa tam nedalo pre prehradenie hrádzami dostať ani člnom. My sme mali niektoré čisté vody, že keď si šla člnom, tak si musela tri-štyri razy prekladať čln. A ten čln bol veľmi ťažký, lebo tá technika, ktorá tam bola, tá potápačská a filmová, bola ťažká. Takže sme išli buď autom, alebo sme to ťahali na takých dvojkoľosových kárach až na lokalitu, kde sme sa vybalili a naskákali do vody.

A to už si išiel za obrazom ako filmár?

Ale to som začal aj s tou super osmičkou. To boli pochody, ktoré som absolvoval aj s tým amatérskym formátom, lebo nejak inde sa nedalo.

Lebo iný formát si si vlastne ani nemohol dovoliť?

Samozrejme, že som si nemohol. Taký, čo som si mohol kúpiť. Chvalabohu, jak hovorím, som mal dosť peňazí na to, aby som si to mohol kúpiť. Ako výtvarník som si zarobil. Vyvolávala sa tá super-osmička v Tepliciach v Čechách. A to som poslal, a to trvalo možnože 10 dní, pokiaľ som videl, čo som natočil. To neni jak teraz, že si skočíš do vody, vytiahneš to a pozrieš sa, vidíš na monitore, čo si natočil. Dve tri cievky, to bolo šesť minút a prehajdával si celý deň proste v krkolomných situáciách, v ťažkých podmienkach. A ten materiál, aj keď možnože bol brilantný a bol vzácny, ale bol úzky. Bol to úzky, super-osmičkový film...

Hovoríme o čiernobielym či farebnom filme?

To boli farebné, na čiernobiely som nerobil, lebo ten fenomén vody je taký, že čiernobiele – to boli tridsiate, štyridsiate roky, vtedy ešte keď Cousteau začínal.

Začal si teda sám aj filmovať... A aj si pritom fotil občas?

Fotil som až neskôršie. Keď som mal už profesionálne vybavenie. Kúpil som si, aby som mal aj záznam fotografický sem-tam, aby som si urobil proste obraz, som si kúpil MAMIU 645-

ku. 6 x 4 a polka to bola. To bol úsporný aparát, ktorý keď si si zobrala, tak na jeden ponor to aj stačilo, tam bolo, myslím, 16 obrázkov.

Čiže buď si fotil alebo...

Áno, dve veci sa nedali robiť, lebo tá technika bola príliš veľká na to, aby som ju všetku vláčil so sebou... Teraz je to iné, teraz sa dá aj aparát, aj iná záznamová technika nosiť, ale vtedy to bolo: veľké kisne... A okrem toho, keď si filmoval, tak už pri tej superosmičke som mal svetlá. Tak keď som točil, čo ja viem Eclairom, to bola 16-tka, alebo keď som točil BOLEXkou, tak súčasťou toho bola rampa, z jednej aj z druhej strany boli svetlá a tie svetlá museli byť dosť silné, sa pamätám, že 250 wattov bolo na jednom, s 500 wattami som svietil. V strede bola kamera, z pravej strany bol jeden reflektor, z ľavej strany druhý reflektor, reflektory sa dali natáčať, tuším som mal aj vertikálnu možnosť točiť to, jak keď som išiel do jaskýň, aby som si mohol osvetliť tak, jak som to potreboval, alebo keď som robil organizmy, ryby a tak ďalej, tak to potrebovalo určité svetlo, ktoré bolo silnejšie. V tme, keď si šla, alebo nočný ponor, keď som robil. Tak to museli byť nabité tie svetlá a ešte bola aj taká situácia, keď som robil nočný ponor, že som ťahal malý čln za sebou a v tom člne boli dve autobaterky, mal som kábel dvadsaťmetrový, ešte som mal k tomu 500 wattové svetlo, ktoré mi svietilo zo zdroja, ktorý bol v tom člnku, a som to ťahal za sebou. Išiel som jak taká ponorka, mal som svetlá na kamere a mal som ešte jedno svetlo, ktoré bolo na spodku silné, to bolo dotované energiou z toho člna. Ten čln si videla... No ten, čo tam náhodou prišiel na ten Dunaj, tak si myslel, že sa blázni alebo že sú svetlonosi nejakí pod vodou... Videl len veľkú žiaru, ktorá takto cestuje pod vodou...

A nebol problém sa len tak hocikde potápať?

Vtedy nebol problém. Teraz je problém, lebo ten dunajský les je zatvorený rampami, proste každá cesta z tej veľkej hrádze, ktorá obieha okolo dunajského ekosystému, okolo inondačného územia, tak všetky tie nábehy do lesov, tam sú rampy. A od toho nedostaneš kľúč, jedine poľovníci to majú, sranda, rybári nie, ale poľovníci to majú a urbariát to má, takže je vecou známostí, že ti to sem-tam otvorí. Alebo mať kamarátov lesníkov, tak jak mám ja toho Vlada Šálka ako lesníka, ktorý mi sem-tam otvoril tú rampu a mohol som ísť do báčskych ramenných systémov aj do trstianskych ramenných systémov sa potápať.

No a keď si mal už hotový film, tak si ho púšťal kamarátom alebo si hneď vedel, že sa chceš dostať do nejakého iného vysielania?

No ja som mal 16-milimetrový film... tá surovina sa nedala kúpiť, totiž, možno by sa bola dala kúpiť, ale za veľké peniaze. Ja som točil najprv na AGFU...

Stále si bol vlastne amatér? Stále si nebol nikde viazaný?

Nebol som viazaný. Ešte v začiatku som ani s televíziou nespolupracoval. Ale už predtým dva-tri roky som to skúšal a chodieval som s tým na festivaly. To bolo v sedemdesiatom šiestom-siedmom-ôsmom-deviatom.

To už si v Tachove chodil na festivaly?

No, a my sme mali v republike československej dva: jeden bol v Gottwaldove a druhý bol v Tachove. A v Tachove bol medzinárodný festival a robili to potápači z tej lokality a tam mali veľmi šikovných ľudí, ktorí komunikovali francúzsky aj nemecky, a tam sa zúčastňovala hlavne tá potápačská a filmová špička, ktorých teraz vídavam aj v National Geographic Film aj na mnohých tých iných filmoch – ARD, ZDF a tuto rakúskych, poznám ich. No a tí tam začali posilať svoje filmy. Filmový festival Tachov, to bol festival urobený pre západných autorov. Lebo Tachov je blízko hraníc s Nemeckom, takže tam bolo 20 účastníkov, z toho 16 bolo zo Západu. A potom som tam bol ja a ešte nejakí dvaja Česi, väčšinou. Veľmi málo našich, lebo nemali sme lokality... Mali sme lokality, ale vtedy väčšinou šlo o tropické more, o koralové prostredia a tak ďalej. Sladká voda veľmi málo. A ja som tam prichádzal väčšinou s tou sladkou vodou, lebo do korálového mora som sa v tých rokoch nemohol dostať, keď len, tak k susedom do Juhoslávie, do Dalmácie. No a Stredozemné more, to vtedy nebolo nejak divácky zaujímavé. No tak som v tej sladkej vode sa čvachtal tuto na Dunaji. A zaujímavé bolo to, že veľmi veľa ľudí to oslovilo aj zo Západu. Sa pamätám, že došli za mnou...

Takže tvoje filmy ešte ani nevysielali a už si vyhrával ceny?

Áno. Ešte k tej surovine, ako som sa špeciálne dostával. Tak som poznal niektorých kamarátov kameramanov, ktorí robili v televízii dokument. No a vtedy dostávali na urobenie, čo ja viem, polhodinového dokumentu pomer štyri ku jedna surovinu. A on to väčšinou urobil dva ku jedna. A tie dva zvyšné kotúče som si ja od neho kúpil. Vieš, že som to takouto čiernou ľahkou šmelinou, že mi to takto pustil. Ja som potom na to robil. No a potom mi to dali vyvolať v rámci toho, čo oni mali povinnosť robiť. Takže tak som všelijako krížom-krážom to poobchádzal a takto sa vytvorili aj tie moje filmy.

A pamätáš si na prvé z tých titulov? Alebo o čom vlastne boli?

Pamätám, *Sumec, kráľ Dunaja*, napríklad, potom *Dunajský les*, *Miznúci svet vody*, ale ten *Miznúci svet vody* to bol začiatok televíznej spolupráce, ten som si zostrihal, neviem, Urcová, pani Melánka, v televízii. A to som prihlásil v Antibes vo Francii, to je prímorské mesto. Tam každý rok, doteraz ešte stále, je festival profesionálnych filmov spod vody, z celého sveta. No a trvá to asi týždeň, sú tam veľké spoločnosti...

Aj si tam bol?

Nebol. Ja som tam poslal jeden môj film *Miznúci svet vody*.

Normálne si poštou to poslal?

Trináť minút. Áno. Malo to muziku a komentár vo francúzštine, ktorý mi prekladal jeden kamarát potápač, Saša Ivan. On bol dlho na Kube a vedel jazyky, tak on mi to... A som napísal, že k tomu filmu si žiadam prečítať tento komentár. A to bolo aj o vodnom diele Gabčíkovo-Nagymaros, keď sa stavalo. Ja som mal vždycky skôr negatívny vzťah k tomu dielu. Aj mám. Nebojím sa to potvrdiť. Mám v dokumente zachytené, čo sa stalo potom, že to bola ujma na prírode, veľmi ťažká škoda na dunajskej prírode. A tak oni to pustili tak, jak to

bolo, *Miznúci svet vody*, a samozrejme to tam prečítal, ako sa stráca ekosystém aj spolu s druhmi, čo sa tam stavia a tak ďalej. No a to dostalo na tom festivale Striebornú palmu. Druhá cena vo veľkých formátoch. Vtedy tam boli americké filmy, Rakúsko tam bolo, Nemecko, Japonsko, francúzske... veľké spoločnosti proste tam boli. To nebola sranda. No a toto je tá cena, to je najväčšia cena, čo...

Strieborná plutva asi?

To sa hovorí strieborná palma. To som dostal, najväčšiu cenu v Antibes. Lebo to bol svetový festival. Švajčiari tam boli, švédske spoločnosti. Tam bolo asi 15 spoločností veľkých. A ja jak osamelý prst, súkromník z Bratislavy. Som tam dal sladkovodný film. Možnože ten fenomén bol taký, že tam väčšinou boli moria. A teraz zrazu došla tam zelená voda s problémom, a preto to oni chceli vypichnúť. Takže to bolo Antibes – *Miznúci svet vody*. A keď som ho ponúkol do televízie, tam boli takí virtuózi na dokumente, že mi povedal: „Pán Hanák, to je pekný film, ale bolo by dobré ho rozstrihať, ako taký prebal medzi reláciami pustiť vždycky pol minúty z neho.“ Ale ja som povedal: „Ale veď to je film.“ „Ale nám sa to nehodí do kompozície a do stavby celej štruktúry programu.“ Tak ho chceli, len tie pekné veci si chceli odstrihať a dať to ako pauzy medzi prestávkové...

To sa ale medzitým zmenilo. To znamená, že tie prvé tvoje filmy pre telku boli kratšie, 12-minútové?

Nie. Od začiatku to boli 26-minútové filmy. Trinásťminútové filmy som robil len asi pred desiatimi rokmi, to boli *Skryté svety*? To bol 12-dielny film, taký mišung, tam boli tropické moria: Mediterán, Stredozemné more, tam boli vraky lietadiel, vraky lodí na Korzike, potom púštne veci nejaké, z púšte neďaleko Dahábu. A potom bola sladká voda. A to boli 13-minútové bloky. Ale to už boli po jachte Zuzana.

Vráťme sa ešte k tej televízii. Fungovalo to tak, že ty si buď s hotovým filmom prišiel a oni zaplatili za vysielanie, alebo oni si objednali film...

Nie, ja som došiel, ja som mal námet.

Už sme v deväťdesiatych rokoch?

Áno. Vtedy sa to nedávalo do nejakého spoločného výberového hodnotenia a rozhodoval zrejme o tom dramaturg, šéf dokumentárneho oddelenia. No a keď povedali, že to chcú, tak som vyfasoval materiál, zaplatili mi za námet, za scenár, na autíčko nejakú žebračenu a išiel som to točiť. No a keď som to skončil, tak zvuko-výroba sa robila v televízii, samozrejme aj strih – väčšinou som robil s pani Urcovou a s pani Buzogovou a Bároš Pišta, ten mi robil zvuk. Komentátora som si mohol vybrať. Raz to bol Marek Ťapák, raz to bol – čo ja viem – Štefuca, dva filmy mi nahovoril Karol Machata. To bol unikát proste, lebo toho už nikto potom nedostal do hovorne. Moc sa mi to neľúbilo, také to herectvo v tých komentároch. Malo by to byť také odťažité.

A spomeň teda niektoré filmy z 90. rokov. Povedzme dunajské, ale aj nejaké iné.

Cez 80 až 90 filmov mám. *Pozor na amura!*, to bol ekologický film, *Vody Dunaja* – to boli štyri filmy, ktoré som robil o Dunaji, *Smaragdové zrkadlá*, to boli priesakové vody, potom *Dunajská krajina*, potom bolo *Mystérium noci* – to bola noc pod vodou, jak v ramenách existuje, potom bol tam film o zaniknutých svetoch rezervácie Kópáč, tam boli priesakové, biskupské ramená, tam boli hady, mloky a žaby. Potom som robil film, tam bola krásna čistá voda, len teraz tam napustili z normálneho toku vodu...

Toto sú všetko dunajské tituly, ale robil si aj...

Z vrakov som robil z Chorvátska, potom som robil štyri filmy z Korziky, nie, tri, potom jeden z Čierneho mora. Zo slovenských riek... Moja doména bola v tom čase, aj teraz ešte, okrem toho, čo som plával okolo sveta a čo som bol v Červenom mori pol roka – z toho je asi 20 filmov, ale väčšinou ma zaujímal ten svet Dunaja, to je fenomén obrovský. A potom som mapoval veľké rieky: Oravu, Váh som robil, tam boli štyri filmy: *Horný tok Váhu*, *Dolný tok Váhu*, *Spodný tok Váhu* a ešte...

Rieka tečie do dolín?

To bol ten úplne spodný. Potom som robil bystriny a riavy – *Rýchle vody hôr* sa to volalo.

Takže väčšinou to boli tie 26-minútové filmy, tak každý rok jeden, viac-menej.

26-minútové filmy. Dva alebo tri filmy som robil vo väčšom minútovom spannungu, to som robil jeden vlastný film o Dunaji – volal sa *Dunaj, hľadanie čistej vody*. To nebola objednávka televízie, to som ponúkol, bolo to dvakrát odvysielané, takisto to bolo odvysielané v Českej televízii na dvojke. Na to mám všetky práva. Potom boli z tropických morí, z Červeného mora...

Koncom 80. rokov, okolo obdobia, keď sa menil režim, si plával s jachtou Zuzana najprv do Červeného mora, neskôr okolo sveta. Ako vznik(a)la táto iniciatíva? Ako si sa vlastne dostal do tohto tímu?

Ja som vedel, už pred tým v 88., vedel som, že sa pripravuje veľká cesta dvoch jacht – to boli prvé plavby slovenských jachtárov do oblasti tropických vôd, do oblasti Červeného mora. Jedna jachta už bola pripravená k plavbe, tú vlastnil Jožo Varsányi, a druhá, taká istá, len s lepším vybavením, tú robil Dr. Ivan Waltzer. Tak tá, žiaľ, nebola dokončená. Mali sme plávať do oblasti toho Červeného mora, do oblasti Egypta v tandeme. No žiaľ, Ivan Waltzer mal aj rodinné problémy, nedokončil tú jachtu. On ale bol vedúci expedície celej tej skupiny jachtárov aj potápačov. Takže jeho loď sa nedokončila, išla sa cesta len tej jednej jachty Zuzana, ktorú vlastnil Jožo Varsányi. Tá jachta mala absolvovaný už Baltik, Stredozemné more, časť Biskajského zálivu, takže to bola overená jachta. To bola okolo 14 metrov dlhá oceľová loď. Mala výtlak asi 13 a pol tony, dve plachty, no a tvorili ju štyria potápači, medzi ktorými som bol aj ja, a traja jachtári. No a plávala takým spôsobom, že sme sa nalodili v Komárne a jachta bola očesaná od sťažňov... Do Komárna, tam sme boli trajektom donesení na trajleri zo Šale, lebo na Váhu mala domovský prístav tá jachta Zuzana. A išli sme s ňou po Dunaji do rumunského Galace pri delte rieky Dunaj. A tam sa postavili sťažne. A potom sme vyplávali, ten kus svätøjurským kanálom na more, do Čierneho mora. Tam som ja zažil prvú

plavbu na jachte. To bola hrúza pre mňa, lebo nás tam chytila veľká búrka, prvú noc v Čiernom mori, lietala tá jachta aj s nami jak také perečko v koryte vody. Jak psovi mi bolo zle. Ale trvalo to len noc. Potom sme plávali vedľa rumunského pobrežia. Na Carihrad, teda na Istanbul. A nad ránom už sme videli veľkú žiaru na mori, na Atlantiku, teda aj vôbec všade. Na oceáne je to tak, že keď vidíš zem, tak najprv vidíš veľkú žiaru v noci, a tá žiara sa ti približuje, a keď vidíš malú žiaru, už vieš, že tam je zem. Alebo potom – to sú nočné plavby –, keď ideš a objavia sa ti malé kudrlinky oblakov nad modrým horizontom, už vieš, že tam, kde sú tie obláčky malé, malinké obláčky – tam je zem. Takže tak asi plával aj Krištof Kolumbus. Že keď sa objavili oblaky, už mohol zakričať ten, čo bol hore na s'azni: „Zem!“ Tak sme došli do toho Istanbulu. No a odtiaľ sme potom plávali cez Marmarské more, cez Bospor a Dardanely tam dole na Egejské more, cez reťaz tých ostrovov, čo sú tam, Samos, Paros a, čo ja viem, Mykonos až na Kréte. A na Kréte sme mali zastávku, tam sme pristavili na Kréte, v Heraklíone... Tam sme boli ale 5 až 6 dní, tam sme sa prvýkrát po troch týždňoch umyli. (...) No a odtiaľ sme potom išli rovno na Suez, cez Stredozemné more. A to bola plavba niekedy v apríli, v apríli žiadny jachtár nebol na mori, lebo to je ešte zima. Keď sme prichádzali ku Kréte, tam sú dosť vysoké kopce, tak boli pokryté snehom. To bola zimná plavba, vetrovky sme mali páperové, rukavice, keď sme boli u kormidla a sme sa striedali tak, že boli vždycky tam potápač-jachtár spolu, také duo to bolo urobené, no a tak sme po šiestich dňoch prišli do toho Suez, preplávali sme to a nejakých 40 míľ už pred Suezom, pred Afrikou sa tá temne modrá voda, atramentová voda zakalila a už sme videli zem, takú zemitú, piesčitú pôdu. A to delta rieky Níl takto farbila tú morskú vodu. To sme vedeli, oj, Afrika už je tu. Tak sme doplávali do Suez a tam potom sme cez Suezský kanál, museli sme mať doprovod, nejakého Araba, ktorý nechcel jesť bravčovinu, museli sme mu dávať hovädzie mäso – aj tak sme ho oklamali – sem tam sme mu dali aj vypiť, to si pochvaľoval, to popíjal každý večer s nami slivovicu, a ten nás previedol ako sprievodca cez ten kanál až k severnej bráne do Červeného mora.

A to bola expedícia Červené more? A vy ste sa vlastne: pre tých jachtárov to bolo – tí neboli potápači, či aj tí boli?

Tí neboli.

Teda pre nich to bolo dobrodružstvo...

Oni chceli čím skôr byť na mieste, preto chceli používať len plachty, ale tá jachta mala aj dobrý 75 koňový Zetor a ja som povedal Jožovi, majiteľovi, lebo ja nerád pod plachtami plávam, lebo to lieta loď vo vlnách všelijako, musíš hľadať vetry a ísť šikmo na bočák.

Mal si predtým jachtársky kurz?

Nemal som nič, nevedel som, čo jachta vydrží, a žiaľ, chytili sme búrku, z Kréty keď sme tých päť lebo šesť dní plávali do toho Suez, tak sme boli v takom náklone, že ja som hore mal posteľ, že som ležal ani nie v posteli, ale na oknách, v boku tej jachty. Keď som odhrnul takto deku, tak som furt pozeral do vody. Ten bok celý bol vo vode. Hovorím, keby po slovensky prdlo to sklo, tak sme plní vody a hneď to dostanem ja za krk. V takom náklone to išlo celých šesť dní. Csukás, známy to potápač, ten vracal a vracal a vracal. A tým jachtárom nebolo nič. A my sme im závideli. Jožo, ten majiteľ tej jachty, ktorý mal najviac naplávané, sa pamätám, ten z kokpitu vystrčil hlavu a kričal naňho: „Čo tam rumázgaš, šak pod' hore, keď ti je zle, najlepšie je vo vetre na palube, tu sa priviaž a tuná vracaj.“ A tak to aj urobil a potom skutočne som išiel aj ja hore, tam boli také istiace body, ktorými som sa zapol, aby ma nestiahlo do vody, a tam ti bolo najmenej zle. Najhoršie bolo vo vnútri, v tom tele jachty.

Bolo to teda fyzicky náročné, ale zároveň si sa poriadne mohol potápať v Červenom mori a veľa si videl a veľa natočil.

Ten výlet stál za to, my sme potom pôsobili na koralových útesoch neďaleko Hurgady. Vtedy tam ešte nebol taký tlak, aký je teraz. A potápali sme sa na pomerne živých útesoch Abu Nuhas, potom to bol známy ríf, kde bolo päť lodí nabúraných... Samozrejme aj k vrakom, tam boli staré vraky, nové vraky, vraky s porcelánovými záchodovými misami. To boli útesy, ktoré boli mnohé aj bezmenné. Potom sme plávali až hore k špici Sinaja. Na vínové lode.

No a keď si išiel do tej expedície, mal si s televíziou nejakú zmluvu, že tam budeš pre ňu točiť filmy?

Mal som s nimi zmluvu a bol tam Hečko, ktorý potom emigroval, on bol šéf dokumentu. Nespomínam naňho dobre. A povedal mi že: „Pán Hanák,“ a ja som si s ním tykal, ale oficiálne mi vykal, „urob také dva filmy, že by sme vám dali surovinu na dva filmy.“ Hovorím: „Ale ja tam idem na pol roka. Prvýkrát pláva slovenská jachta do tropických morí, ja by som potreboval aspoň päť-šesť filmov urobiť.“ Potom našťastie jeho vyvalili z televízie a prišla tam nejaká pani, neviem, ako sa volala. Potom som druhú expedíciu urobil k nej do kancelárie a som jej povedal: „Mne bolo ponúknuté dva filmy urobiť, 25-minútové, ale mne sa to zdá veľmi málo na takú dobrodružnú cestu, ktorú bude sedem Slovákov absolvovať“, že aspoň päť-šesť filmov, že by sme mohli na tej ceste urobiť. Pritom veľmi veľa peňazí ich nestála, surovinu, námet, to je všetko.

A tú celú expedíciu platili sponzori?

Sponzori. To sme si my pozháňali. Ja som si pozháňal... neviem koľko peňazí, Topvar, ten dal možnože 200 tisíc slovenských korún. Za to, že budú propagovaní v titulkoch a tak ďalej. Oni boli proste veľmi štedrý tí sponzori. To ale znamenalo, nosiť tie logá, nič sa nedalo robiť, keď sme chceli plávať...

To bol začiatok korporátnej reklamy...

No tak... a tá mi povedala: „Nie, pán Hanák, šesť filmov budete robiť.“ Tak som robil šesť filmov z toho Červeného mora. A ešte som robil tri alebo tak nejak vo vlastnej réžii zo zbytkov, ktoré mi ostali. No a o tri roky na to, ten istý tím. No nie ten istý, lebo niektorí, samozrejme, odišli.

Tam ešte pribudol Igor Čech, nie?

Nie, ten bol v expedícii Červené more, Igor Čech. Nie! Ten bol práve v plavbe okolo sveta. No a v celej tejto expedícii do Červeného mora, keď už nemohol ten Ivan Waltzer ísť tou vlastnou loďou, keďže mal takéto trampoty, on ostal ako šéf proste celej expedície. Tak on tam potom za nami priletel a potom časť expedície bol tam s nami a potom plával naspäť s nimi hore proti severným vetrom, v tom Sinajskom kanáli, cez kanál Suezský až hore, cez more Egejské až hore do Atén, do Marina sea. Tam sme skončili tú plavbu.

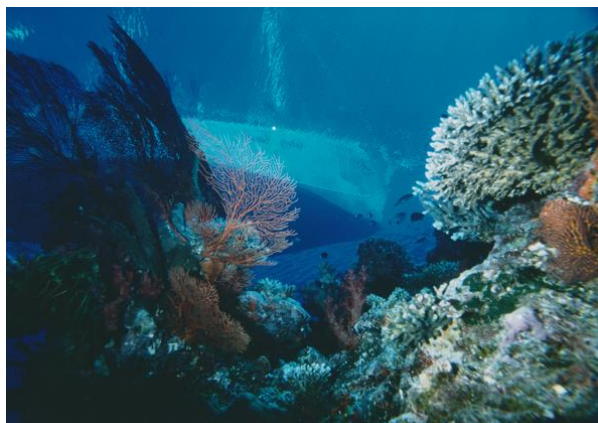
No a nemal si po tej prvej ceste pocit, že „nikdy viac!“, čo sa fyzických strádání týka?

Nie. Ja som sa stabilizoval, po dvoch týždňoch som už nevedel, že mi bolo zle. U mňa to bola otázka času. Ja som to spočiatku prekonával veľmi zle a spomínal som si... ja som totiž hore nad nami, keď sa cez tú búrku niekedy popretfhalo nebo, tak som videl smerom z Atén do Afriky lietali lietadlá, proste videl som, keď som ležal na tej palube, tak som videl jak cestuje po oblohe lietadlo. A koľko ráz som si povedal: „Čo ja somár tuto hľadám, možnože tu aj

skapem, mohol som si, za 120 dolárov bolo Atény-Káhira, mohol som si tam sadnúť a v Káhire som ich mohol počkať. A toto som si vytýkal počas celej tej plavby. Ale potom sa to tak nejak zošúverilo, proste som zistil, že zažil som mimoriadne veci. Hodnotíš cez zážitky potom...

A z tej expedície okolo sveta, ak si máš vybaviť pre teba ako filmára z tých svetov pod vodou najsilnejšie zážitky, čo bolo najfascinujúcejšie?

No, ja som na tej ceste okolo sveta, ja som ju nerobil celú. Tá cesta trvala v podstate rok aj čosi. V pasátových vetroch, v rovníkových vetroch plávali traja jachtári, bol tam Jožo Varsányi prvý kapitán, Macháček, druhý kapitán a Rado Pätoprstý, to bol mladík, ktorý končil vysokú školu, veľmi zdatný v jazykoch. A všetci títo si museli nájsť, samozrejme aj ja, sme si museli nájsť sponzorov na tú dlhú cestu, lebo to nebola maličkosť. To bolo veľa peňazí. Ja som mal sponzoring, vtedy bola cestovná kancelária Yves a tá zaplatila 250 tisíc za moje letenky, ktoré som si musel kúpiť. Ja som na tri miesta išiel: do Karibiku, na Svätú Luciu, tam je hromada ostrovov, sú veterné a náveterné ostrovy...

Srí Lanka

Z toho vznikol aj seriál *Veterné ostrovy*?

Áno. A ja som sa s nimi stretol, lietadlo prišlo z Londýna na Svätú Luciu, tam som doletel aj s Igorom Čechom a tam sme my zahájili plavbu po reťazi ostrovov v Karibskej oblasti. A to bolo Grenadiny, Svätý Martin, Svätá Lucia, reťaz iných ostrovov, až sme došli do Venezuely a tam sme ukončili plavbu, aj Igor Čech, aj ja, a po nejakom mesiaci sme sa vracali cez Svätú Luciu naspäť domov. A tam vznikli filmy, štyri filmy možno, *Veterné ostrovy I., II., Náveterné* takisto jedna, dva. Potom oni plávali ďalej Aruba, Bonaire, Curaçao, na Panamský prieply, von na Tichý oceán, na Galapágy a Markézy, tam som mal prísť na Markézy za nimi... Nádherné ostrovy, to je tam, kde bol Gaugin. Tam som nebol, ale som si dal ďalšiu trasu, že priletím za nimi do západného Pacifiku, na ostrovy Fidži. Takže na Fidži som letel s kamarátom Petrom Áčom. A tam sme leteli cez Spojené štáty, Los Angeles, cez Hawai až do Nandi, to je to letisko na Fidži, no a tam na tých atoloch, tam sme fungovali jeden a pol mesiaca, na Bequia a proste na Kandavu, a ešte tam boli nejaké Astrolabe Reef v Kornskom mori...

A toto sú všetko také oblasti, kde sa dá úplne slobodne potápať?

Nedá sa, kto si myslí, že aj na takýchto zapadnutých ostrovoch, tam všade sú ľudia, dediny, rybári a tak ďalej, a keď prichádzaš k takému ostrovu, na kopci vždycky svieti vysielacia veža alebo aspoň stožiar a akonáhle tam prídeš, tak ťa oni hlásia, musíš sa prihlásiť u starostu. Na tých Tichomorských ostrovoch. On ťa nahlási, že prišla taká a taká loď, takí a takí ľudia,

z takej oblasti a budú tam toľko a toľko a kedy priplávali a kedy odchádzajú. To im tam musíš prísť povedať. Prvá audiencia je u „čífa“, to je starosta tej osady, donesieš mu nejaké podarúčky...

Celerovú konzervu...

To asi né. Ale musíš si kúpiť..., dajme tomu na Fidži je, že musíš si kúpiť, je zvyk, tam je taká ľahká droga, kava sa volá. To je taký prášok, ktorý oni rozobia v nejakom pohári, a to popijajú. A sú jak v nálade keby boli, ale za chvíľku zaspia. Takže niekedy máš ceremoniál, kedy ti po polhodine odkvece náčelník a zaľahne tam na rohožke. No ale už im musíš povedať, kedy proste odídeš. A že sa budeš potápať. A on ti povie, ale nesmiete strieľať ryby. Môžeš nakrúcať a na niektorých lokalitách ti povie, tam, čo ja viem, od tlstého rífu po korytnačí ostrov je zakázané sa potápať. Tam majú oni svoje lokality, možnože tam chytajú ryby. Takže toto všetko musíš, ja som si vždycky myslel, že na týchto veľkých pláňach vody, kde sú slobodné ostrovy, že sa môžeš potápať tiež slobodne, ale nie. Keď je trošku väčší ostrov, nie atol, lebo atol, to je veniec koralového útesu a v strede je piesčina, kde sú štyri palmy, tam sa môžeš. Lenže to je zas to, že tí jachtári, to je hendikep takéhoto výletu, že oni sa boja pri tých koralových útesoch, čo je pre nás, filmárov a potápačov, najaktuálnejšie v tom oceáne, oni sa tam boja zastaviť. Lebo ich to môže drífovať a môže ich to natlačiť na koralový útes. Koralový útes, to je smrčka. Keď vidí koralový útes jachtár, tak utekááá.

Máš taký film, že *Nebezpečný útes Abu Nuhas*...

No, to je on. To je veniec takých, tam ani nevidíš, že to je atol, to je bariérový ríf, ktorý je dva metre pod vodou, tam len prichádzaš k tomu a ti tá temná voda mora červeného tak nejak zozelenie a je zelenšia a zelenšia a zrazu vidíš pod vodou, čo ja viem dva metre, vidíš trsy koralov, tie sú hnedé. A je to – samozrejme – všade, kam ideš, sme museli mať námorné mapy. Mali sme reťaz námorných máp. Všade v tých lokalitách sa kupovali špeciálne mapy lokalít, v ktorých sa tá loď pohybuje. Tam sú vytlačené plytčiny, námorné mapy, to je ohromná vec. Na Kanároch, napríklad, sme kupovali mapy, ktoré boli pre celú oblasť Karibských ostrovov aj pobrežia Venezuely. No a to ti chcem hovoriť. Keď je ten Abu Nuhas, že sa to takto zelenalo a potom to zhnedlo, to sme vedeli, že tam nechodiť, lebo tam je už plytčina. To už sa vie, keď si na mori, a to už poznáš, že odtiaľ dištanc. Tam sme ani nekotvili. Boli sme štyria potápači. Pomalý beh jachty, naštartoval motor, nie plachty, my sme sa začali pripravovať a pri pomalom pohybe jachty okolo útesu my sme už museli naskákať do vody. Jachta odišla 200 metrov a znovu, povedali sme za pol, za trištvrte hodinu, dáme ti bójku, zdvihneme hore, prídeš pre nás, a takisto sme, nás ťahal z vody počas pomalej jazdy tej jachty. Keď je veľké vlnenie, je problém potápača vytiahnuť z vody na rebrík, keď máš aj vlnenie a ešte ti to šľahá, si ťažký, si preťažený, máš pätnásť litrovú fľašu na chrbáte, máš kamery a to všetko, to je ťažká robota.

A nestalo sa ti niekedy, že si pustil niečo...

To nesmieš pustiť. Kameru máš, keď už skončíš ponor, tak je tam povraz, ktorý si hodíš na krk a proste to zavesíš, keď máš ešte svetlá alebo nejaké veci pod vodu. A to musíš si zavesiť, lebo sa chytáš rebríka. Kamera s boxom má byť tak vyvážená, že by mala plávať. Mala by sa prevažovať takto na vode. Ty proste by si ju mal pustiť, dať sa do poriadku a potom by si mal takto po nej šľapnuť a zhučať do vody. Častokrát to má ešte prídavné svetlá a tie sú ťažké.

Vráťme sa teraz ešte do tých sladkých vôd k posledným filmom. Dnes už pracuješ trochu inak, lebo vstúpil do hry Audiovizuálny fond, takže aj niektoré filmy vznikajú aj vďaka tejto dotácii. Samozrejme ešte ďalšia vec je digitalizácia. Aj keď si vždy robil

filmy vlastne sám, teraz už si ich aj striháš, takže ten objem práce, ktorú robíš sám, sa zväčšil. Zaujímalo by ma porovnanie toho obrazu klasicko-filmového, na ktorý si točil, čo ja viem, do roku 2000, a digitálu. Že ako vnímaš ten estetický rozdiel?

Aj ten vnímam, samozrejme, ale celý proces toho filmovania je diametrálne odlišný. Keď som išiel do vody s kamerou na filmový pás, tam to bolo všetko ťažké, veľké a hneď si videl málo z toho, čo si spravil. Keď som mal dajme tomu 16-tku Eclairu, tam si si mohol dať veľkú 120 metrovú kazetu filmu, to znamená, že to išlo na 13 alebo 14 minút filmu. To bol jeden ponor, nemusel si šetriť, mohol si snímať to, čo ťa zaujímalo. Keď si mal 30-tku, tak si musel ponory končiť a musel si znovu nabiť si kameru. To bola namáhavá, ťažká práca. Plus ešte si tam musel vedieť cloniť, vedieť, aký potrebuješ filter do toho obrazu, aké máš svetlá, akú majú hodnotu, a musel si si zvoliť rýchlosť. Ja som točil väčšinou na 32-ku rýchlosť, nie na 24-ku, ale na jemne spomalené zábery. A samozrejme si musel dať clonu, tú si musel vedieť odhadnúť. Častokrát si mohol aj prepáliť obraz, lebo niektoré veci boli tmavé. A musel si používať veľké silné filmové svetlá. A to bola nepredstaviteľná robota proti tomuto. Teraz je kamerka, ktorú si môžeš strčiť do zadného vrečka a vydrží ti hodinu, a máš to HD, a keď si vycentruješ bielu, môžeš v podstate do vody vbehnúť bez svetla, nemusíš v podstate ani svietiť, pokiaľ nejdeš do zón jaskýň alebo noci. A máš obraz na hodinu! To je úžasné! Skončíš ponor, skočíš do auta a môžeš si pozrieť celý ponor, jak sa ti odvíja...

Ale potom hodiny v strižni...

Hodiny v strižni musíš tak či tak byť. Toto je hra. Proti tomu je digitálnou kamerou robiť, to je pre mňa hra.

A prírode teda svedčí viac filmová surovina alebo digitál?

Vo výsledku filmová surovina, to je iná špecifika. To je mäkké, tam ti tiene vychádzajú iné, čierna vychádzajú iné, nie je to také ostré, brilantné. Lebo digitálna kamera, to je ostrosť, ale tajomnosť obrazu sa digitálom stráca. Napríklad zelené farby, zelená, tá je v digitále omnoho horšia, taká brnčálová, jednofarebná, tá kamera, aj keď berie rôzne tóny tej zelenej, furt je to len taká zelená brnčálová, taká transparentná. Ale keď si to robila na film, ten má iné kúzlo. Nie je taký ostrý, brilantný, ale má iné kúzlo.

Len bohužiaľ sa nedá kombinovať...

No dá sa kombinovať rôznymi takými..., ale nedokonalými ťahmi.

Narážam teraz na tú odlišnú masku...

No keď používaš jeden projekt, tam je to problém, musíš robiť výrez alebo tam musí byť maska, môžeš, pod vodou je možné aj to, že ten obraz môžeš rozťahnuť horizontálne. Lebo tam nie sú pod vodou vertikály v krajine ani horizontály. Ale keď narazíš na rybu, tam je to problém. Ale film je film. Ja som starý filmár.

Ešte sa vrátim k tej ekologickej téme. Najmä v súvislosti s Vodným dielom Gabčíkovo. Stále sa venuješ krajine okolo Dunaja. Aký je ten svet, ktorý dnes točíš, v porovnaní s tým minulým?

Mne zmizol z tej krajiny fenomén čistej vody. Už sú to len také fragmenty z toho, čo som zažil. Ja som zažil celé ramenné systémy, že boli otvorené, že viditeľnosť bola 20 metrov. A viditeľnosť 20 metrov v krištáľovej sladkej vode, to je čosi iné ako fenomén 30 metrov, keď vidíš v Jadranskom mori. Ten úžas sa násobí v tej čistej ľadovej sladkej vode. Nepôsobí

to na teba ako zázrak, to Jadranské čisté more, tak ako čistá voda v ramennom systéme alebo v priesakovej vode. Toto zmizlo. Zmizol aj ekosystém starého dunajského lesa, vývratov, búrľavých vrúb, všetkého toho stromového prvku, ktorý tieto ramená obopínal ako taký brilantný krásny opasok živý. Teraz sú to holoruby, všetko sa to tam ťaží, urbáriát ťaží, štátne lesy ťažia. Nie je tam zóna oddychu pre tie stromy, pre hniezdenie vtáctva. Tam sa ťaží celý rok. Za bývalého režimu, tam sa začalo ťažiť vždycky na jeseň, koncom októbra, a končilo sa to v marci. Ale teraz máš ťažbu v lete, keď hniezdia vtáci! Mal som tam jednu lokalitu, kde hniezdili vzácne d'atle čierne, d'ateľ tesár sa tomu... Tam bolo 12 alebo 15 hniezd, to zoťali jedným vrzom. Za jeden deň boli všetky hniezda popadané na zem. Tam sa nikto nehádal, že v máji tam v búrľavinke čviriká dvadsať párov čiernych d'ateľov. Nikto sa o to nezaujíma. Ten les je drancovaný. To je základný element: drancovaná je voda, drancovaný je les. To podpíšem a mám k tomu aj záznamy.

A teraz posledná otázka: Ktoré zo svojich filmov si najviac ceníš a aký je ešte tvoj sen, keby si si mal ešte nejaký film natočiť?

Vždycky sa cenia najviac tie posledné. Ale ja mám taký zvláštny vzťah, samozrejme, k tej prvej práci: *Miznáci svet vody*, aj keď tam nebol komentár. A potom som natočil asi pred štyrmi alebo piatimi rokmi v tom klasickom formáte film z priesakového pravostranného kanála, ktorý ide vedľa Vodného diela a volal sa *Voda, čistá ako kryštál*, proste to bola lokalita, ktorá má 15 kilometrov, ten kanál má možno 20 a ústí do Dunaja. No a niekedy z toho Dunaja vyrazia do tej čistej vody aj ryby, ktoré sú nížinné. Niekedy sú tam aj pstruhy, hlavátka tam bola. A potom sú tam druhy rýb, ktoré nie sú bežne vidieť u nás, ako bičko pásoplutvý, bičko čierouústy, šabl'a krivočiara. Proste také drobné ryby, ale veľmi vzácne. No a všetko sa to deje v takých poliach. Tam tečie voda v takom prúde, a tá tenkostenná vegetácia aj taká mohutnejšia, ona je zavesená v tom bahnovom substráte a tečie v tom prúde a vlní sa, takže to všetko sa deje v takom stálom pohybe. Aj tie ryby skáču akoby o život.

Ešte ten sen?

Tak v podstate sen mám dorobiť teraz druhú *Rovinu*, lebo prvú som spravil, to je *Rovina, miesto pre zázrak*, tam je dosť veľa vrchu, a len jeden taký segment, ktorý hovorí o krištáľovej vode, tiež v takomto jednom z kanálov. A teraz robím rovinu, a tá by sa mala volať *Rovina, hmly a biela farba*. To znamená, tam by som mal tú rovinu tunajšiu, žitnoostrovskú rovinu, a možnože ešte skočím na východ, tam okolo Latorice, Bodrogu a to by som chcel tú zimu a dokončiť celý ten dvojdielny cyklus, diptych, v tých nepriaznivých obdobiach pre vodu a pre všetko živé. A potom mám ešte v pláne urobiť jeden film, teda, možnože aj viac filmov, ale mám takú túžbu urobiť taký finál, že ako sa zmenil tento ekosystém po výstavbe Vodného diela Gabčíkovo-Nagymaros. Hlavne ichtyofauny vody. Ani nie les, ale vody, proste v tom ramennom celom systéme. Lebo je tam veľa klamstiev a veľa nepravdy bolo povedanej, a teraz to proste vyzerá, jak to vyzerá. A ja mám záznamy spred štyridsiatich rokov, jak to vyzeralo. A porovnať, ako to vyzeralo a jak to je teraz. Nech sú tie spory vyčistené.

Taká bilancia. Aj tvoja, aj gabčíkovská.

Áno. Aj tých, čo okolo toho vyprávali báchorky, podľa mňa. Aj toho, jak to v skutočnosti vyzerá, aj toho, jak to zasiahlo celý ten ekosystém vody. To je moja taká... po budúci rok ešte na dva roky.